

Etxahun'en «Ofizialenak» (ofizio bertsoak) Gipuzkeraz

Zenbait euskal-albistaritan jakin-erazi nuen bezala, «Ofizialenak» bertso sailleko bigarren ahapaldian hutsegite larri bat izan nuen, «Etxahun'en bersoak gipuzkeraz» argitara eman nuenean. Liburu hontan, lehenago «Olerti»n bezalaxe agertu baitzan, hitz barkartxo bat ere aldatu gabe, eta etzen hau nere asmoa. Izan ere, aldizkari hartan itzulpena zillegi etzitzaidan librotasunez eman bainuen eta batez ere behar-beharrekoak ziran azalpenak eman gabe. Jokabide hontaz damuturik, ene lana liburu bezala ateratzean zuzentzeko asmoa hartu nuen, baiñan momentua heldu zelarik, zearo pasa zitzaidan eta nere asmo on guziak aidean gelditu ziran.

Horra, bada, labaindu zitzaidan hutsa. Ahapaldiaren azken leerroan Etxahun'ek dio: «Halare higatüren dila aitzinia beno lehen». Nik, libroki, honela itzuli nuen: «Hala're gastatuko dira luzaro baiño lenago». Hemen berriz, Etxahun'i hurbillagotik jarraituz, «Halare gastatuko ditu aurreak baiño lenago». Hontaz, honela nion joan den Urtarril-Otsaillean zenbait euskal-aldizkaritan: «Hemen ba-dira bi puntu aztertu beharrak: 1) «Dila» edo hobeto «diala», gure «duela» edo «duala» da. Nik, ordea, ezterizkiot hongi kasu hontan erlativuko aditz-jokoa erabiltzeari, erdal-pentsakeran baitu jatorri, eta gaiñera, neurriaren eskabidez, «dula» forma laburtua erabiltzea beharturik arkitzen nintzan. Gaitz t'erdi! Erlativuko adizkera honi itzul egiteko, aktivoko formaren ordez, pasivokoa erabiltzea gogoratu zitzaidan (batere beharrik gabe, berehalaxe ikusiko dugunez) eta gipuzkeraz (1) «galtzak» beti pluralean erabiltzen dugunez gero, aditza ere pluralean eman nuen (*dira*). Ez dakit, ordea, nola etzitzaidan gogoratu aktivoko forma soilla erabiltzea (*ditu*). Hots, «Halare gastatuko ditu aurreak baiño lenago». 2) Garai hartan (alegia, «Olerti» aldizkarian eman nituenean bersuok), «aurrea» prosaiku xamarra

---

(1). Baita beste euskalki eta hizkuntzetan ere, nere ustez, Etxahun'ek ere "Zaragollen gibel-aldia" dio, genitivo pluralean.

iruditu zitzaidan, eta dotoretasuna billatuz, hain maite nuen «luzaro» hitza erabili nuen. Libertade hau hartzea ezta berez bekatu, itzultzeko beste biderik aurkitu ezin denean. Beste aunitz tokitan ere halatsu jokatu dut, baiñan, ezin bestean, itzulpena literalki ezin emanez eta eskuarki irakurlea jakinaren gainean jarriaz. Baiñan kasu hontan etzen premiarik aldakizunik egiteko eta honetxegatik beharturik nengoen atsegin-desatsegin guzieren gainetik bertsoegileari leialtasuna gordetzea.

«Orain ordea, bertso hau tajutu behar ba'nu, «luzaro» ene hitz kuttun eta dotorea sakrifikatu egingo nuke eta Etxahun'en «aitziniari» erantzunaz «aurrea» erabiliko. Izan ere, arestian aipatutako leialtasun faltaz gainera, Etxahun'ek nik baiño zorrotasun gehiagoz jakin baitzuen galtza «atzeen» eta galtza «aurreen» arteko kontrastea billatzen, eta nik «luzaro» hitz xarmanta erabiliz, bertsoari bizitasuna kentzen diot».

Makur hau zuzendu nahian eta bidebatez liburuaren erakusgarritxo bat eskeini nahian aldizkari honen irakurleari (oso nekez saltzen den liburua baita eta ezagutu-eraziz hobeki salduko ahal da) natorkio hemen, gaurko euskaldun belaunaldian baiño biharkoan gehiago pentsatuz, zeren biharkoak ezpaitu izango oraingo euskal-albistaritan egin den zuzenbideen berri, paperok gordetzeko oiturarik ezpaita izaten (2) eta orduan, biblioteketan gorde oi diren aldizkari edo errebista hauetara jo beharko dute, liburuko hutsunea zuzendu ahal izateko.

Aditzera eman nahi nuke ere, nere asmoa ahapaldiak eta euren komentariak hemen argitaratzea zela, baiñan, EGAN'en Zuzendaritzak ezin ditekeala aditzera eman dit toki faltan dabiltzala-ta. Azalpenetan, liburuan ageri ez diren adiz-joko batzuen azalpena eman nuen, hala nola X'gn. ahapaldiko «saltzen deikiala», «deikük-ala» dela, hots, gure «digukala». Azken «K» jate hori, Zuberotarren artean ez-ezik, gure idazle zaharretan ere ikusten zen. Adibidez Larramendi'k honela dio: «*Eztezaala* (eztezakala) beraz uste, hire esan mesanazkin (sic), hire lotsagekeriak in ikaratuta txokoratuko *deala* (dekala) Euskera» (3). Eta Aita Uriarte'k: «*itxi ditualako* (utzi ditulakalo) ain nere gogoko *zituala* (itukala) enkian erregu ta la-

---

(2). Ene liburuan hiru hutsegite larri atera ziren. Tituluan, «Etxahun», «Etxahun» en ordez, «Barkoize» ko mapan «Hegiaphalia» eta «Etxegoihenia» ren zituazioño okerra (hau 1.000 aletatik 900'etan zuzendua) eta «Ofizialenak» bertso sailleko bigarren ahapaldia, zuzendu gabe gelditu baitzan «Oleri» tik liburura aldatzerakoan. Hiru hutsuneon berri, «Z. Argia», «Anaitasuna», «Herria» eta «Principe de Viana» ra igorri nuen.

(3) Etxenagusia'ren «Euskal idazleen lorategia» n, 49'gn. hor.

nak?» (4). Liburua argitaratuta gero ohartu naiz «Ofizialenak» bertsoetan ez nuela gerokotan bezain azterketa sakonik egin aditzari dagokionean, nunbait lanaren hasiera izanik, hain barrura jotzerik pentsatu ez nuelako.

I

Oi laborari gaxua!
Ihauk jaten duk arthua;
Ogi eta ardu eraikitzen, auherren asetzekua,
Halare hañ hai maite, nula artzañak otsua.

Oi nekazari gaixua!
Janarizat duk artua;
Gari eta ardo hik biltzen, alperren asetzekua,
Hala ere hain haue maite, nola artzaiñak otsua.

II

Artzaña ba'da beztitzen,
Josler deie gomendatzen
Zaragollen gibel-aldia oihal hobez egin dezen.
Halare higatüren dila aitzinia beno lehen.

Artzaiña ba'da jantziko,
Sastriari eskatuko,
Oihalik sendoenarekin galtz-atzeak egiteko.
Halare gastatuko ditu aurreak baiño lenago.

III

Dendarik berant agertzen,
Arratsen goizik ützültzen;
Eta mündiaren jorratzen arte hartan abüsatzen.
Ezpeitie jaten diena hüllantzeko irabazten.

Jostunak nekez lanera,
Arratsen goizik etxera (5);
Artean jendea jorratuz, lana daukate atzera.
Ez dute, noski, irabazten, abora daramatena.

(4) Idem., 147'gn. hor.

(5) Baita, "Arratsez goizik etxera" edo "Arratsean goiz etxera".

IV

Egün ürüliak oro
 Idorrian nahiago.
 Hanitx lan agertu beharrez, hari oro txori-lepho;
 Hallikatzen balin ba'duzu, zehian lau oropilo.

*Iruleak egin nahi lan,
 Janari ordez, dirutan.
 Hari asko egin beharrez, dena desberdin luzeran;
 Harilkatzen baldin ba'duzu, korapillua haukeran!*

V

Ehülia hari galtho,
 Ukhenik ere han franko,
 Undar harien ebatsi nahiz, oihal üzten zerratzeko
 Hariak gaxto zütiala fornizaliri erraiteko.

*Ehuleak hari eskean,
 Dutelarik nahi bestean,
 Azken hariak ostuz ari, oihalarentzat kaltean,
 Gero, haria txarra zela ornitzaillari esan.*

VI

Harri'gileren adreta!
 Harek ba-daki zer phentsa:
 Mürria gaxki egin eta erdiuak lohiz thapa!
 Etxia lurtatü denian, harrien gaxtuak falta.

*Hargiña ari da iaioki!
 Harek zer phentsa ba-daki:
 Pareta gaizki egin eta, tarteak lohiez estali!
 Etxea lurrera denian, harriei egin aitzaki.*

VII

Benüser-maiastüriak,
 Oi! lan güti egiliak!
 Dena gaxki egin eta zurak dü estaküria!
 Phasta zela adarrondotsü edo beta bühürria!

*Arotzak edo zurgiñak
Dira langille nagiak!
Lanean gaizki ari eta zurari kulpa guztiak!
Muiña zela adarbegitsu edo zaiñak bihurriak.*

VIII

*Eskalanpu egiliak
Ebasten tü materiak.
Zazpia sos balio dina saltzen beitu hamabia:
Ostatin edan saria eta etxen gosez familia.*

*Eskalaproi egillia
Lapurretan duk noblia,
Zazpi xox balio dunari, jartzen prezio doblia:
Ostatuan edan saria, t'etxen gosez familia.*

IX

*Biñer batek bestiari
Estakürü eman nahi.
Zuñi bere kopadüra hobe betzaio üdüri:
Aihen gabe nahi datinak hura beza üsü berri.*

*Mahastizaiñak alkarri
Hutsak ateratzen ari.
Kimatzen norbera nagusi dela zaiote iduri;
Mahasti gabe nahi dezanak, haiek alda bitza sarri.*

X

*Oi taharnari fidela!
Jakile ezpa'liz igela!
Arrañuak jüje har eta hek hintzakie kundena,
Haien etxe lejitimua guri saltzen deikiala.*

*Oi tabernari leiala! (6)
Jakille ezpa'litz igela!
Arraiñak juzgatzaille hartu ta hintzakete kondena,
Haien etxe jatorra guri saltzen ibilli haizela!*

---

(6) Edo "Kirmena" (fiel, leal), Bizkaiko herri batzuetan esan oi danez. Asonante hoba egiten du ondorengo puntuekin, baiñan hitz gutxi ezagutua da.

XI

Errijent bat ba'da hiltzen,
Harek eztü prozesik üzten:
Huntarzünak beitätü harek heñ hun batetan ezarten:
Züntzürrin kuntrola eta phantzollin ipotekatzen.

*Maixuak ba'dira hiltzen,
Harek eztü prozesik üzten:
Hontasun denak baitituzte toki seguruan jartzen:
Eztarrian kontrola eta sabelen ipotekatzen.*

XII

Jaun aphezek edsortatzen
Karitate egin dezen.
Berek aldiz phakatü gabe hitz bat eztie erraiten;
Herriko praubik gosez-eta haien ürrik erdollatzen.

*Apaiz jaunek predikatzen
Karidade ein dezaten;
Berak, berriz, pagatu gabe, hitz bat ez tute esaten;
Herriko pobrek gosez-eta, haien urriak erdoitzen.*

XIII

Ilhaginak aberasten:
Arimak hañ untsa galtzen.
Phezian eta khuntietan zer ez tie hek ebasten?
Haiekila behar düke Jinkuak aizina ükhen.

*Illagiñak aberasten,
Arimari kalte egiten.
Pixuan eta kontuetan mutillak dira lapurtzen.
Hoiekin Jainkoak beharko luzaro jardun juzgatzen.*

XIV

Kinkillari suñ hütsak
Borthaz bortha dabiltza.
Haien prenda ordinaria ixkilinb'eta ligeta!
Astin emazter ebatsiak igantian gero jokha!

*Kinkilleru arloteak
Aterik-ate zebiltzak.
Saltzeko izaten dizkitek zintak eta jostorratzak:
Andreei asten kenduak, jaien eraman jokoak!*

XV

*Oihan-zañak eta guardak
Kuntzentziako gizonak!
Xakolak ba'zaitze farzitzen, ihesiren tie postak;
Lagüner har-eraziren bardin gaizo sinheskorrak!*

*Baso-zañak eta guardak
Kontzientziako gizonak
Poltsak ba'zaizkie betetzen, puestuak uzten iaioak,
Ordezkoen mende utzirik diru-emaille kaikuak!*

XVI

*Sarjanten golde-nabarrak
Dirade gizon okherrak.
Haien egitekuetarik egiten dira «Amerikak»:
Aisa pergüt izanen dira haier behatzen direnak.*

*Eskribauen lan-goldeak
Dirade gizon okerrak.
Hoi en eskolari jarraiki egiten dira "Amerikak":
Aguro lur-jo nahi ba'duzu, aditu haien esanak.*

XVII

*Sarjant eta notariak,
Oi! arnes nesesariak!
Haien elhe ülhün gezürrek nahasten gaiza txipiak:
Ezta lagun segürragorik bertan hüsteko etxiak!*

*Eskribau ta notariak
Premizko gizasemiak!
Haien gezur ta hitz illunak nahasten gauza garbiak:
Ezta lagun jatorragorik hustutzeko gure etxiak!*

YON ETXAIDE